

Олена Маланчук,
ORCID iD 0000-0001-8286-0140
методист кафедри теорії й методики
дошкільної та початкової освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
olena.malanchuk@toippro.mk.ua

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У методичній статті обґрунтовано актуальність екологічної освіти; проаналізовано особливості формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку; визначено та схарактеризовано види дитячої діяльності, пріоритетні для формування означеної компетентності через застосування основних принципів, методів, форм та засобів у роботі вихователя; запропоновано модель та надано рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з формування названої компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи.

Ключові слова: дитина старшого дошкільного віку; заклад дошкільної освіти; компетентність; Нова українська школа; природничо-екологічна компетентність.

© Маланчук О. В., 2023

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

У сьогоденні освіти одним із пріоритетів є переорієнтування її системи на потреби людини: вчитися впродовж життя та мати рівний доступ до якісної системи освіти. На це мають спрямовувати увагу та зусилля фахівці в галузі освіти. Система освіти в Україні перебуває на шляху істотних змін та трансформації – реформування: прийнято Закон України «Про освіту» (2017, із внесеними змінами (2023), визначено концептуальні засади середньої школи в умовах Нової української школи (Державний стандарт початкової школи (2018), Закон України «Про дошкільну освіту» (у розгляді – читання).

Нова українська школа – це довгострокова реформа Міністерства освіти і науки України, що націлена на розбудову освіти, всіх її ланок з урахуванням індивідуальних особливостей (психологічних,

фізичних, інтелектуальних) кожної дитини незалежно від її вікової категорії.

Ідеї та положення Концепції «Нова українська школа», зазначає О. О. Сокурєнко, «...спонукають учителя формувати зміст початкової освіти на засадах міжпредметної інтеграції і практичної спрямованості, що дозволяє створити умови для цілісного сприймання і пізнання навколишньої дійсності молодших школярів, формування ключових компетентностей, що необхідні для успішного самоздійснення та саморозвитку особистості (Сокурєнко О. О., 2020, с. 61–62).

У структурі Нової української школи початкова школа – фундамент подальшої освіти та успішності учня, що має формуватися на основі компетентностей, закладених ще в дошкільному віці.

У Концепції Нової української школи поняття «компетентність» визначено як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, умінь, навичок

та інших якостей особистості, що зумовлює здатність дитини успішно проводити професійну або дальшу навчальну діяльність (Концепція Нової української школи, 2016, с. 10).

У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція (2021) поняття «компетентність» визначено через результат дошкільної освіти та особистісне набуття, що відображує систему взаємопов'язаних компонентів психічного, фізичного, соціального, духовного розвитку особистості дитини. Наголошується, що перед вступом до школи в дитини мають формувати такі компетентності, як: рухова, здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична, сенсорно-пізнавальна, ігрова, соціально-громадянська, природничо-екологічна, мовленнєва, художньо-мовленнєва, комунікативна, мистецько-творча (Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), 2021, с. 4–5).

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Проблему формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку розкрито в роботах З. П. Плохій, Г. В. Беленької, Т. С. Науменко, О. А. Половіної тощо; висвітлено в таких нормативних документах: закон України «Про дошкільну освіту» (2001); Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти – Держстандарт дошкільної освіти (Наказ Міністерства освіти та науки України № 33 від 12 грудня 2021 року); освітні комплексні програми: «Впевнений старт» (2017), «Дитина» (2020), «Українське дошкілля» (2017).

Актуальність проблеми формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку потребує перегляду сутності екологічної освіти, формування природничих уявлень дітей та підходів до організації екологічного виховання, тому вихователів закладу дошкільної освіти важливо правильно спланувати та організувати освітній процес так, аби набуття природничо-екологічної компетентності було дієвим та ефективним, адже від цього буде залежати розвиток дітей та їхня

культура поведінки в природі в майбутньому. Одне з головних завдань, що потрібно виконати в закладі дошкільної освіти – допомогти дитині усвідомити себе активним суб'єктом природи та світу, у якому дитина живе. Це зумовило вибір теми статті та розкриття означеної проблеми.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті визначено висвітлення проблеми формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку під час підготовки до Нової української школи.

У статті поставлені такі **завдання**:

1. З'ясувати особливості формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

2. Визначити принципи, методи, форми, засоби формування природничо-екологічної компетентності у старших дошкільників.

3. Розробити модель та рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Наукові підходи до екологічної освіти та виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сьогодення розроблені в дослідженнях учених: З. П. Плохій, Г. В. Чорної, Л. А. Присяжнюк, С. Д. Рудишина, С. В. Шмалей, де визначено психолого-педагогічні основи екологічної освіти та виховання. Учені З. П. Плохій, Г. В. Чорна стверджують, що дошкільники вже здатні зрозуміти екологічні проблеми сучасності та зацікавлені в їх розв'язуванні, зазначаючи, що початок становлення екологічного світогляду припадає саме на період дошкільного віку. Саме в дошкільному віці у процесі освітньої діяльності в дітей формуються основи розуміння світу, екологічної усвідомленості та активної взаємодії з природою (Плохій З. П., 2010, с. 56).

Зазначимо, що в рамках української екологічної освіти почали використовувати

ти поняття «екологічна компетентність». Згідно з визначенням С. В. Шмалей, екологічна компетентність – головна мета і результат екологічної освіти дошкільників, здатність до оцінювання екологічних проблем (Шмалей С. В., 2008, с. 64). У подальшому становленні дошкільників це сприятиме виробленню у них соціальної активності, свідомому дотриманню норм поведінки в природі, запобігання заподіявання їй шкоди, порушення та забруднення природного середовища, а також усвідомлення важливості проблем, актуальності та універсальності.

Концептуальні положення екологічного напрямку педагогіки уточнювали Г. В. Беленька, Т. С. Науменко, О. А. Половіна, Л. В. Іщенко. Дослідники стверджують, що складником життєвої компетентності дошкільника є еколого-природничка компетентність, що містить знання про природу, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її об'єктів, що містить діяльнісно-практичний, інтелектуальний (когнітивний) та емоційно-ціннісний компоненти (Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. А., 2013, с. 32). Уважаємо, що одним зі складників (компонентів) еколого-природничої компетентності може бути особистісний компонент, що містить сукупність таких важливих для екологічної діяльності якостей дошкільника – відповідальність, самостійність, гуманізм, емпатійність, толерантність, комунікативність, шанобливість та доброзичливість. Це сприятиме здатності до комунікативної взаємодії у сфері екології та особистісного саморозвитку впродовж життя.

Подібні складники еколого-природничої компетентності дошкільників визначає Н. С. Ошуркевич, що передбачають: усвідомлення себе частиною великого світу природи; знання про природне довкілля Землі та взаємодії в ньому; збереження, догляд та захист природного середовища; дотримання правил доцільного природокористування та заощадливості у використанні природних ресурсів, тобто здатність до активної природоохоронної діяльності

(Ошуркевич Н. С., 2018, с. 60–61). Це дасть змогу сформувати в дітей адекватні екологічні уявлення, суб'єктивне ставлення до природи, систему вмінь та навичок взаємодії з природою.

Учені Г. В. Чорна та Г. З. Скірко вважають, що для формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку мають бути уявлення про природу планети Земля і Всесвіту, зокрема елементарні уявлення про те, як людина досліджує Космос; знання, що на планеті є неживі та живі об'єкти природи; розуміння, що Земля – частина неосяжного Космосу, об'єкти якого (планети, зорі, метеорити, комети та ін.) розташовні на дуже великій відстані (Чорна Г. В., Скірко Г. З., 2021, с. 164). Так у дітей формують знання про Землю як планету та фактори, що забезпечують наявність життя на ній.

Серед природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, указує Л. А. Присяжнюк, є: усвідомлення зв'язків між тваринним і рослинним світом та їхніми функціями. Учена вважає, що діти цього віку розуміють особливості й умови процесу розвитку рослин, а також встановлюють: як екологічні фактори впливають на об'єкти природи (Присяжнюк Л. А., 2016, с. 44). Це означає, що в дошкільників формують уявлення про наукову картину світу, підтримують та розвивають стійкий інтерес до пізнання природи та довкілля.

Психологічними основами формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку є ідеї Л. С. Виготського, О. В. Запорожця та інших учених, що ґрунтуються на відповідності знань індивідуальним віковим особливостям дошкільників, їхньому наочно-образному мисленню, дієвості та емоційному сприйняттю.

Автори публікацій роблять акцент на вихованні в дошкільників ціннісного ставлення до природи, що полягає в розумінні та осмисленні особливостей низки екологічних проблем і в готовності виконувати різні практичні дії, спрямовані на збереження природного довкілля, відмову

від споживацтва щодо природи та на важливість урахування соціально-економічних умов сучасності.

На основі теоретичного обґрунтування науково-методичної літератури означимо такі особливості формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку:

1. Психологічна готовність дітей до наочної представленості, дієвості, систематизації знань та емоційного сприйняття відповідно до вікових особливостей.

2. Розуміння законів природи.

3. Конкретні знання про природу планети Земля та Всесвіту, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її об'єктів, ознайомлення із правилами природокористування та їх додержання, природодоцільної поведінки.

4. Інтегрований підхід до організації ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природним середовищем.

5. Створення розвивального природного середовища в закладі дошкільної освіти при дотриманні психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, матеріально-технічних та естетичних умов: поєднанні космічного, країнознавчого та краєзнавчого підходів, що дасть змогу вихователям зробити змістовнішими та цікавішими бесіди, розповіді, дидактичні ігри, досліди, а дітям – поступово набувати знання про різноманітність світу природи.

6. Підбір спектра принципів, форм, методів та прийомів під час освітньої взаємодії природничо-екологічного змісту для підтримання інтересу дітей до теми та спонукання їх до діяльності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням набутих наукових результатів. За оновленим Базовим компонентом дошкільної освіти (2021) природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, господарчо-побутової та ігрової діяльності (Базовий компонент дошкільної освіти

(нова редакція), 2021, с. 12). Схарактеризуємо кожен із видів діяльності, що впливають на формування природничо-екологічної компетентності на основі принципів, методів, форм і засобів.

Відкриття загадкового і складного світу природи дошкільники здійснюють у процесі пізнавальної діяльності. Отримання інформації, її аналіз, оцінка, засвоєння, тобто трансформація на рівень знань уможливується завдяки комплексному функціонуванню психічних процесів: сприймання, відчуття, пам'яті, уваги, уяви, мислення, мовлення. Пізнавальна діяльність є органічним складником усіх видів дитячої діяльності. Найбільший потенціал мають такі її форми: заняття природничо-екологічного змісту, екскурсії, цільові прогулянки на природу, еколого-психологічні тренінги.

Дослідницько-пошукова діяльність із позиції ознайомлення з природою і екологічної освіти є одним із провідних видів діяльності дитини. Принципова відмінність цієї діяльності полягає в тому, що мотивувальний до такої діяльності образ цілі ще не сформований, не визначений і не стійкий. У процесі пошуку він уточнюється, стає ясним і зрозумілим. Основним видом дослідницької діяльності є експериментування. Під час експериментування важливо створити умови, за яких дошкільник відчуває себе справжнім дослідником, що самостійно впливає різними способами на природні об'єкти, для їх повнішого пізнання і засвоєння. Це створює сприятливе підґрунтя для розвитку мислення дошкільника.

Трудову (господарсько-побутову) діяльність вважають невіддільним складником ознайомлення дошкільників із навколишнім світом природи, а останніми роками – також екологічної освіти. Вихователь організовує такі види праці: вирощування рослин, догляд за тваринами, діяльність, що спрямована на охорону природи. Найефективнішим щодо використання праці на природі для формування природничо-екологічної компетентності дошкільнят є вирощування рослин на квітниках, мінігоро-

дах, у теплицях, кутку природи, в кімнатних умовах протягом усього року, коли дитина може простежити результат своєї роботи від початку й до кінця. При цьому праця має бути посиленою для кожної дитини з урахуванням гендерного аспекту. Важливо також перед початком трудової діяльності сформулювати в дитини емоційно позитивне ставлення до об'єкта: показати, що об'єкт живий і потребує догляду, бережного ставлення конкретної дитини. Наприклад: «Без твоєї допомоги рослина може загинути, а хом'ячок – померти, якщо його не годувати систематично». Особливу увагу доцільно звернути на організацію праці з охорони природного довкілля: виготовлення штучних гніздівель, годівничок, підгодовування тварин взимку, висаджування саджанців дерев у селі, місті, участь у природоохоронних акціях (наприклад, «Допоможемо черв'ячку» – збирання дощових черв'яків на асфальтових покриттях, плитці ділянки закладу після дощу та повернення їх у ґрунт).

Організуючи ігрову діяльність природничо-екологічного змісту, вихователям доцільно реалізовувати такі підходи:

1. Створення нових ігор із набуттям екологічного природоохоронного значення.
2. Екологізація традиційних (дидактичних, сюжетно-рольових тощо) ігор.
3. Адаптація народних (рухливих) ігор.

При цьому потрібно пам'ятати, що під час екологізації традиційних сюжетно-рольових ігор «Дитячий садок», «Сім'я», «Магазин» тощо необхідно дотримуватися принципів науковості та доступності у відборі змісту природничо-екологічних знань. Значний потенціал для фіксації знань про об'єкти природи мають будівельно-конструкційні ігри з природним матеріалом: піском, снігом, глиною, гілочками, камінцями. Для театралізованих і режисерських ігор важливо пропонувати твори як основу сюжету, що відображають реальні процеси в природі і взаємозв'язки між її об'єктами. Так, жабка і ведмідь не можуть подорожувати зимовим лісом. Різновидом су-

часних дидактичних ігор є інтелектуальні ігри: КВК, брейн-ринги, «Що? Де? Коли?» тощо. Досить універсальними є рухливі ігри природничо-екологічного змісту, оскільки вони розвивають фізичні якості, удосконалюють основні рухи дошкільнят, допомагають їм цікаво та невимушено засвоїти певні знання про об'єкти природи.

У формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільнят доцільно послуговуватися такими принципами відбору форм і методів: науковості, позитивізму, проблемності, системності, наочності, гуманності, послідовності, інтеграції. Охарактеризуємо кожен із принципів.

Під час добирання освітнього матеріалу з природи потрібно врахувати принцип науковості – відомості про рослин, тварин, явища живої та неживої природи, що мають бути зрозумілі дітям відповідно до можливостей їхнього сприймання й рівня когнітивних здібностей.

Принцип позитивізму передбачає виховання і навчання дітей на схвальних прикладах. Так, у практиці екологічної освіти поширені заборони, з якими педагоги ознайомлюють дітей. Насамперед це заборони, пов'язані з вивченням правил поведінки на природі (наприклад, не ламати гілля, куші від дерев, не залишати сміття в місцях відпочинку, не рвати квітів, не топтати траву, не брати до рук дитинчат тварин тощо). Усі ці заборони оформлюють у вигляді природоохоронних знаків, але дитина повинна мати завжди альтернативу: що можна робити, а що не можна, тому в практиці роботи екологічної освіти рекомендують використовувати знаки трьох видів: заборонні, дозвільні (можна квіти нюхати, спостерігати за жуками й іншими комахами, що на них прилітають; можна малювати, можна складати про них казки) та рекомендаційні (поливати квіти, обгородити мурашник, якщо він потерпає від обтоптування, розвішувати годівнички на деревах тощо).

Принцип проблемності полягає в тому, щоб створити для дітей ситуацію, за якої доцільно активізувати навчання, надаючи йому пошукового характеру, на-

приклад, під час розповіді вихователя, чи спостереження за об'єктами природи, чи аналізу якогось процесу, чи практичної діяльності. Вона створюється для подолання труднощів у дітей через власну розумову діяльність. Важливо, щоб проблемна ситуація була пов'язана з інтересами та досвідом дошкільників, тоді забезпечуватиметься піднесення емоційного стану дітей, збуджуватиметься їхній інтерес до нового. Створені в такий спосіб умови сприятимуть активізації пізнавальної діяльності дітей.

Принципи системності та послідовності потребують дотримання поступового викладу матеріалу для ознайомлення з окремими темами, забезпечення логічної системної послідовності в засвоєнні знань та способів дій, вибору форм і методів під час організації освітнього процесу та контролю за пізнавальною діяльністю дітей старшого дошкільного віку. Це дасть змогу вихователям досягти поставленої мети в роботі з дітьми зі значною економією часу.

Використання принципу наочності ґрунтується не на абстрактних поняттях і словах, а на конкретних образах (предметах, макетах, об'єктах живої та неживої природи тощо), що безпосередньо сприймають діти. Сприймання, розуміння, запам'ятовування низки предметів, що представлені на картинках або моделях, відбувається краще, швидше та легше, ніж тих, що представлені в словесній або письмовій формі.

Принцип гуманності передбачає створення передумов доброзичливої взаємодії з навколишнім середовищем відповідно до напрямів: розрізнення природного і рукотворного, станів рослин і тварин у різні пори року; постійне піклування про мешканців живого куточка в закладі дошкільної освіти, домашніх тварин, водойм, степу і/або лісу; надання посильної допомоги для створення та підтримування об'єктів живої природи у сприятливих умовах. Важливим є дотримання правил ціннісного ставлення дітей до природи, збереження чистоти

довкілля.

Застосування принципу інтеграції дає змогу вихователю забезпечити системність знань дітей старшого дошкільного віку в поєднанні різних інноваційних предметних занять.

Для формування природничо-екологічної компетентності дошкільників використовують такі основні форми: групові заняття, екскурсії в природу, цільові та повсякденні прогулянки, свята й розваги (Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Куземко Л. В., 2021, с. 28).

Зауважимо, що доцільно послуговуватися всіма типами занять, наповненими природничим змістом, але при цьому вихователю потрібно пам'ятати, що на першому етапі формування знань перевагу надають предметним заняттям, що передбачають ознайомлення з одним живим (неживим) об'єктом природи, а на другому і третьому етапі знань – різноспрямованим: комплексним та інтегрованим.

Особлива цінність екскурсій у природу як специфічної форми проведення заняття полягає в тому, що під час них діти ознайомлюються з природними явищами в їхніх взаємозв'язках; із рослинами та тваринами в середовищі їхнього існування і, на жаль, із негативними прикладами впливу людини на довкілля. Це дає змогу формувати в дошкільників системні знання, природодоцільну поведінку, виховувати адекватне, емоційно ціннісне ставлення до об'єктів природи та наслідків взаємодії людини з природним середовищем. Органічним доповненням екскурсій у природу є прогулянки, що теж проводять за межами закладу дошкільної освіти. Під час проведення таких форм у процесі колективних спостережень важливо підвести дітей до розуміння залежності стану живих організмів від сонця, якості світла, тепла, що воно дарує землі в різні пори року, взаємозв'язків між тваринним і рослинним світом. Наприклад, в кінці літа – на початку осені квітує менше рослин, тому зникають комахи, відлітають до теплих країн комахоїдні птахи. Чинне місце під час проведення

повсякденних прогулянок необхідно надати різним видам спостереження: первинні, повторні, порівняльні, завершальні. Для ознайомлення дітей із природою на практиці застосовують цікаву й відносно нову форму – еколого-психологічні тренінги. Така форма роботи з дітьми дає змогу виконати важливі завдання:

1. Формувати та розвивати в дітей екологічні установки (наприклад, немає шкідливих і корисних, красивих і некрасивих тварин).

2. Розвивати прагматичне ставлення до природних об'єктів.

3. Корегувати цілі взаємодії дитини з природою (наприклад, дерево цінне не тому, що ми можемо з нього щось виготовити, а саме по собі).

4. Формувати вміння і навички взаємодії з природою (наприклад, «Говори в лісі спокійно та тихо, бо це дім для рослин і тварин, в ньому ти – лише гість»).

5. Розвивати сприймання дітей під час контакту з природою та під час обстеження об'єкта завдяки п'яти аналізаторам.

6. Розширювати індивідуальний простір дитини (наприклад, «Живі не тільки я, мама тато, але і подорожник, клоп-солдастик, горобчик»).

Під час проведення різноманітних форм ознайомлення з природою, у процесі формування природничо-екологічної компетентності дошкільників вихователі використовують такі групи методів: *наочні* (використання ілюстрацій, технічних засобів навчання, спостереження), *словесні* (розповідь, бесіда, читання) та *практичні* (праця, досліди, ігри, проекти) (Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Куземко Л. В., 2021, с. 29).

Провідним у групі наочних методів є спостереження, проте не завжди його можна організувати за тим об'єктом, про який дитина щось чула. Тоді в пригоді стають комп'ютерні презентації, відеоролики.

Словесні методи формування природничо-екологічної компетентності. У роботі зі старшими дошкільниками для фіксації природничо-екологічних знань і

вмінь можна застосовувати проблемні ситуації, зокрема такий їхній різновид, як словесні логічні завдання. Пошук відповіді на проблемне запитання не тільки розвиває мислення, актуалізує знання дітей, але допомагає зрозуміти, наскільки вони готові до виваженої з позиції законів природи поведінки (наприклад, повертати чи не повертати пташеня в гніздо, куштувати чи не куштувати красиві та привабливі ягоди конвалії). Добираючи літературні твори, дорослі мають пам'ятати, що їхній зміст повинен відображати реальний перебіг процесів, що відбувається в природі (з настанням зими ведмеді впадають у сплячку), наявні взаємозв'язки між об'єктами природи (їжак споживає плоди диких яблук для профілактики захворювання шкірних покривів, а не для харчування), не формувати уявлення про шкідливість чи непотрібність певних об'єктів (наприклад, гусені, бо це лише стадія розвитку метелика), негативного ставлення (наприклад, до зозулі звичайної, що підкидає свої яйця в гнізда інших птахів), і, звичайно, що дуже важливо, не виховувати жорстоке чи байдуже ставлення до будь-якого об'єкта природи.

Чинне місце серед практичних методів посідає метод проєктів. Його метою є дослідження природних об'єктів через комплексне використання різних видів дитячої діяльності й методів пізнання. Цей метод передбачає виконання низки завдань різного масштабу. Його визначено терміном, віком виконавців, бажанням дітей, змістом освітніх програм. Метод проєктів може бути зреалізований у три етапи: підготовчий, дослідницький, узагальнювальний, кожен з яких має свою мету і завдання. Вихователю важливо пам'ятати, що будь-який проєкт має органічно входити в освітній процес закладу.

Добираючи той чи інший метод для ознайомлення дітей із природою, вихователь має спрямовувати свою увагу на:

- особливості пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. З огляду на те, що в них переважає наочно-образне мислення,

пріоритетними мають бути наочні методи;

- етап засвоєння знань дошкільників (наприклад, є методи, що можна застосовувати на первинному етапі ознайомлення з об'єктом природи, також під час поглиблення та узагальнення знань (спостереження). Це універсальні методи. А є методи, що доцільно використовувати лише на другому чи третьому етапах (ігри, праця);
- створенні умов роботи закладу дошкільної освіти та його матеріальну базу.

З метою формування природничо-екологічної компетентності старших дошкільників нині використовують такі специфічні засоби: екологічні стежини (створюють в природному середовищі, на території та в приміщенні закладу дошкільної освіти), екологічна кімната, мінімузеї об'єктів природи, метеомайданчик та дослідницька лабораторія (Косенчук О. Г., Новик І. М., Венгловська О. А., Куземко Л. В., 2021, с. 29).

Розглянемо кожен із засобів. Екологічні стежини, що прокладені в приміщенні закладу, є універсальними тим, що будь-яку із видів дитячої діяльності (пізнавальну, дослідницько-пошукову, господарчо-побутову, ігрову) можна організувати протягом року, незважаючи на погодні умови. Перевага цих стежин також у тому, що зупинки (наприклад, город на підвіконні, куточок природи, виставка дитячих виробів із природних матеріалів тощо) – динамічні, змінні. А стежини, які прокладені на території – статичні.

Мінімузеї об'єктів природи мають певні особливості в різних вікових групах. Дітям молодшого дошкільного віку рекомендовано обирати тематику відповідно до одного об'єкта (наприклад, свійської чи дикої тварини, комахи тощо). У середніх і старших групах потрібно створювати мінімузеї, присвячені означеним біоценозам, для формування в дітей розуміння взаємозалежностей у системах природи.

Екологічну кімнату облаштовують в окремому приміщенні, але не всі заклади дошкільної освіти можуть мати таку можливість, тоді створюють її елементи (осередки: експериментування, колекцій, бібліотеки).

Для ефективної дослідницько-пошукової діяльності дошкільників організують такі види лабораторій: на окремій ділянці закладу, у його приміщенні, якщо є така можливість, або у груповій кімнаті – як осередок. Зазначимо, що в дослідницькій лабораторії, обладнаній в окремому спеціальному місці (ділянці, кімнаті), усі досліді, що проводять для пізнання об'єктів природи, доцільно здійснювати під наглядом вихователя та з його допомогою. А в осередку лабораторії групової кімнати діти можуть самостійно проводити знайомі їм дослідження. Під час пізнавальної діяльності в лабораторії будь-якого виду маленьким дослідникам потрібно пам'ятати про те, що живі об'єкти не повинні потерпати, коли вивчають їхні властивості чи залежності від екологічних чинників.

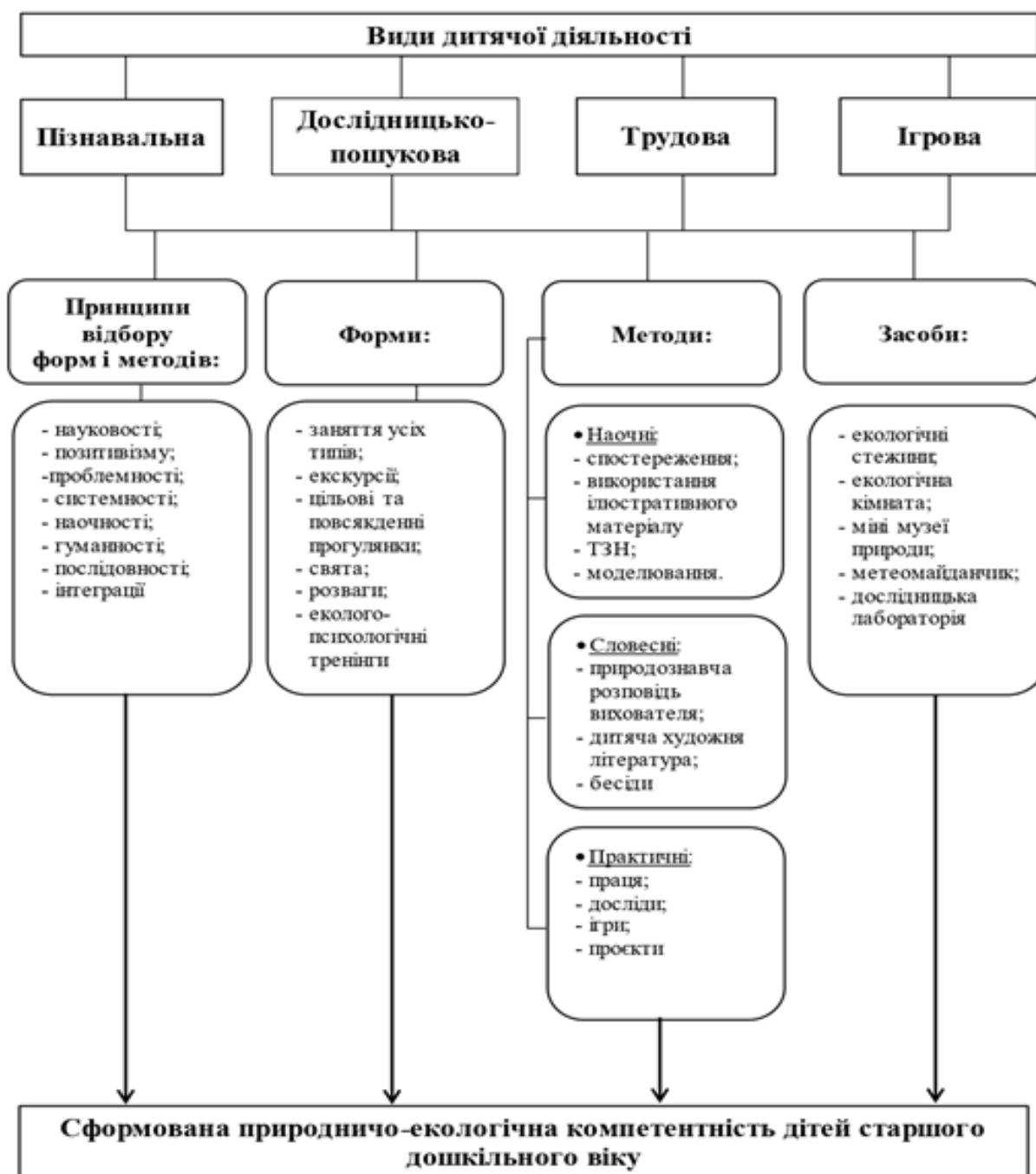
Характеризуючи сучасну еколого-природничу освіту дітей старшого дошкільного віку, звернемо увагу на думку З. П. Плохій про те, що процес такого виховання та навчання втілюється в практику освітнього процесу закладу дошкільної освіти через ідею пізнання навколишнього довкілля в цілому. Основою його є гармонійне поєднання вивченого через чутливість та раціональність, теоретичність і творчу дієвість, що інтегрує всі аспекти розвитку особистості. Відповідно таку ідею З. П. Плохій пропонує реалізовувати під час організації ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природним довкіллям саме через інтегрований підхід. Важливість реалізації цього підходу в системі дошкільної освіти науковець пояснює інтеграцію екологічних знань, що поєднують елементи різних галузей наук (Плохій З. П., 2002 с. 112). Тож організація освітнього процесу на основі інтеграції природничого навчання та екологічного виховання зумовлює до мотивації дітей пі-

клубатися про власне довкілля, що виникає на основі їхнього опанування інформації про значення власних дій та вміння їх оцінити.

На основі означених видів дитячої діяльності, визначених принципів, форм, методів та засобів для формування природничо-екологічної компетентності дітей

старшого дошкільного віку ми розробили модель «Формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи» (представлена на Рисунку 1).

Рисунок 1. Формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи

Джерело: складено самостійно

Виходячи з вищесказаного, на основі моделі ми розробили рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти щодо формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку:

1. Доцільно сприяти розумінню в дітей старшого дошкільного віку особливостей індивідуальної оцінки краси об'єктів природи.

2. Формувати знання дітей про біологічні особливості об'єктів природи для природодоцільної поведінки та охорони навколишнього середовища.

3. Бути для дошкільників прикладом виваженої та грамотної поведінки.

4. Стимулювати дітей до самостійності в пізнанні природи нашої планети, розуміти їх та поважати право на помилку.

5. Надавати перевагу наочним та практичним методам безпосереднього ознайомлення з природою.

6. У процесі різних видів діяльності викликати в дошкільників бажання до самостійних знань із можливою допомогою дорослого та створити сприятливі умови, щоб вони відчували себе справжніми дослідниками.

7. Взаємодіяти разом із батьками для формування природничо-екологічної компетентності дітей.

Висновки та перспективи дослідження проблеми.

Отже проблема формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку під час підготовки до Нової української школи є безза-

перечно актуальною. У ході дослідження проблеми визначено, що процес формування природничо-екологічної компетентності в дошкільників має свої особливості, що ґрунтуються на їхній психологічній готовності; розумінні законів природи; знаннях про природу планети Земля та Всесвіту; позитивному емоційно-ціннісному ставленні до її компонентів, дотриманні правил природокористування, природодоцільної поведінки; інтегрованому підході до організації ознайомлення старших дошкільників із природним довкіллям, створенні розвивального природного середовища в закладі дошкільної освіти при дотриманні психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, матеріально-технічних та естетичних умов.

У розвідці визначено та проаналізовано принципи, методи, форми та засоби, за допомогою яких успішно реалізуємо процес формування природничо-екологічної компетентності в дітей.

Розроблена модель та рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку уможливають для них ефективно засвоєння основ еколого-природничих знань.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання зазначеної проблеми. Перспективним убачаємо розроблення й апробування моделі формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у векторі підготовки до Нової української школи в закладах дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / МОН України [електронний ресурс] ; під наук. керівн. Піроженко Т. О., авт. кол-в: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П. [та ін.] – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/1p73x-YaldG5slZumhIHvWntn7-G0Y7KT/view?usp=sharing>

2. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку / Г. В. Беленька, Т. С. Науменко, О. В. Половіна. – Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 115 с.

3. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження. / Упорядн.

О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. – Харків : Вид-во «Ранок». – 2021. – 240 с.

4. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87. (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/87-2018>

5. Загородня Л. П. Дитина в природному довкіллі. Впроваджуємо оновлений БКДО / Л. П. Загородня // Дошкільне виховання. – 2021. – № 6. – С. 3–10.

6. Концепція Нової Української Школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>

7. Ошуркевич Н. С. Сучасні педагогічні технології формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Педагогічний процес: теорія і практика / Н. С. Ошуркевич // Серія «Педагогіка». – 2018. – № 1–2. – С. 60–61.

8. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників / З. П. Плохій // Методичний посібник. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.

9. Присяжнюк Л. А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпайерменту. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій / Л. А. Присяжнюк // Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – С. 44–48.

10. Сокурєнко О. О. Упровадження технології інтегрованого навчання в початковій школі: особливості дослідницько-експериментальної роботи регіонального рівня / О. О. Сокурєнко // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. Вересень. – 2020. – № 2–3 (85–86). – С. 61–62.

11. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі / Г. В. Чорна, Г. З. Скірко // Інноваційна педагогіка. – 2021. – Вип. 31. Т. 2. – С. 163–169. DOI: 10.32843/2663-6085/2021/31-2.34

12. Шмалей С. В. Формування екологічної компетентності школярів. / С. В. Шмалей // Науково-методичний посібник. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 64 с.

FORMATION OF NATURAL SCIENCE AND ENVIRONMENTAL COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

*Malanchuk Olena,
Methodologist of the Department
of Theory and Methods of Preschool and Primary Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
olena.malanchuk@moippo.mk.ua*

The article deals with the problem of the formation of natural science and ecological competence in children of senior preschool age. The purpose of the article is to highlight the problem of the formation of natural science and ecological competence in senior preschool children in preparation for the New Ukrainian School. The analysis of scientific publications determined the psychological and pedagogical foundations of environmental education and upbringing of preschoolers. The concept of «natural science and ecological competence» is

defined. It was found that the process of formation of natural science and ecological competence in children has its own characteristics, which are based on the psychological readiness of children; understanding the laws of nature; knowledge about the nature of the planet Earth and the universe, a positive emotional and value attitude to its components, awareness of the rules of nature use and their observance, nature-appropriate behaviour; an integrated approach to the organization of familiarization of senior preschoolers with the natural environment, creation of a developmental natural environment in a preschool education institution while observing psychological-pedagogical, material-technical, sanitary-hygienic and aesthetic conditions. The range of principles, forms, methods and techniques for implementing educational interaction of natural science and ecological content in order to maintain children's interest in the topic and to encourage them to act is characterized. The model of formation of natural science and ecological competence of senior preschool children in the vector of preparation for the New Ukrainian School is proposed, and recommendations for educators of preschool educational institutions on the formation of natural science and ecological competence in senior preschool children are provided.

Keywords: *competence; natural science and ecological competence; New Ukrainian School; preschool educational institution; senior preschool child.*

REFERENCES

1. Baiier, O. M., Bezsonova, O. K., Brezhnieva, O. H., Havrysh, N. V., & Zahorodnia, L. P. [ta in.] (2021). Bazovyi komponent doshkilnoi osvity Ukrainy / MON Ukrainy [Basic component of preschool education of Ukraine]. (Ed.). Pirozhenko, T. O. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1p73x-YaldG5sIZumhIHvWntn7-G0Y7KT/view?usp=sharing> (ukr).
2. Bieliienka, H. V., Naumenko, T. S. & Polovina, O. V. (2013). *Doshkilniatam pro svit pryrody* [Preschoolers about the world of nature]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka (ukr).
3. Chorna, H. V. & Skirko, H. Z. (2021). Formuvannya ekolohichnoi kompetentnosti ditei starshoho doshkilnogo viku v riznykh vydakh diialnosti v pryrodі [Formation of environmental competence of senior preschool children in various types of activities in nature]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 31. T. 2, 163–169 DOI: 10.32843/2663-6085/2021/31-2.34 (ukr).
4. Kontseptsiia Novoi Ukrainskoi Shkoly [New Ukrainian school concept]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (ukr).
5. Kosenchuk, O. H., Novyk, I. M., Venhlovska, O. A. & Kuzemko, L. V. (2021). *Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: osoblyvosti vprovadzhennia* [State standard of preschool education: features of implementation]. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok» (ukr).
6. Oshurkevych, N. S. (2018). Suchasni pedahohichni tekhnolohii formuvannya pryrodnycho-ekolohichnoi kompetentnosti ditei doshkilnogo viku [Modern pedagogical technologies for the formation of natural and environmental competence of preschool children]. *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka. Seriia «Pedahohika»*, 1–2, 60–61 (ukr).
7. Plokhii, Z. P. (2002). *Vykhovannya ekolohichnoi kultury doshkilnykiv* [Education of preschoolers' ecological culture]. K.: Red. zhurn. «Doshkilne vykhovannya» (ukr).
8. Prysiazhniuk, L. A. (2016). Orhanizatsiia aktyvno-diievoho piznannia doshkilnykamy pryrody v konteksti pedahohiky empauermentu [Organisation of active and effective cognition of nature by preschoolers in the context of empowerment pedagogy]. *Aktualni problemy doshkilnoi ta pochatkovoї osvity v konteksti yevropeiskykh osvitynikh stratehii*. Vinnytsia: Nilan-LTD, 44–48 (ukr).

9. Shmaliei, S. V. (2008). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti shkolariv* [Formation of environmental competence of schoolchildren]. Kyiv: Pedagogichna dumka (ukr).

10. Sokurenko, O. O. (2020). Uprovadzhennia tekhnolohii intehrovanooho navchannia v pochatkovii shkoli: osoblyvosti doslidnytsko-eksperymentalnoi roboty rehionalnoho rivnia [Implementation of integrated learning technology in primary school: features of research and experimental work at the regional level]. *Veresen*, 2–3 (85–86), 61–62 (ukr).

11. State Standard of Primary Education. (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/87-2018> (ukr).

12. Zahorodnia, L. P. (2021). Dytna v pryrodnomu dovkilli. Vprovadzhuiemo onovlenyi BKDO [A child in the natural environment. We are implementing the updated BKDO]. *Doshkilne vykhovannia*, 6, 3–10 (ukr).